

E-boeken in de bib

Met het 'E-boeken in de Bib'-project kunnen bibliotheken vanaf mei 2014 e-boeken lenen aan hun gebruikers. Bibliotheekgebruikers kopen in hun bib een e-boekenkaart aan met leentegoed, waarmee ze een aantal e-boeken naar keuze telkens voor vier weken kunnen lenen. Zij lezen de gekozen boeken op de eigen tablet of smartphone. Binnen de muren van de bib zijn alle e-boeken uit dit project steeds vrij toegankelijk. Na één jaar evalueren alle belanghebbenden dit project grondig, en kan een doorstart overwogen worden.

E-boeken in Vlaanderen: status questionis

Johan Delaure, Bibnet

Al ruim 10 jaren kunnen we in Vlaanderen via de website van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (<http://dbnl.org/>) digitale boeken lezen. Het aanbod is overwegend publiek domein: rechtenvrije titels, of met andere woorden: werken van auteurs die ruim 70 jaar zijn overleden. Veel van de titels vind je ook terug in project Gutenberg (<http://www.gutenberg.org>). De werking van DBNL wordt gefinancierd in een gezamenlijk initiatief van Nederland en Vlaanderen en de insteek is vooral cultuurhistorisch. Dat maakt dat zowel het aanbod als de wijze

van aanbieden minder gericht is op het brede publiek. Als je op zoek bent naar hedendaags leesvoer blijf je bij DBNL op je honger. Tot vorig jaar kon je in de openbare bibliotheekwerking van Nederland en Vlaanderen geen andere digitale boeken vinden.

Als het gaat om rechtenhoudende titels zijn de bibliotheken aangewezen op bilaterale overeenkomsten met de rechthebbenden omdat er geen leenrecht van toepassing is (zie eerdere bijdrage in dit blad). Bibliotheken kunnen dus niet zomaar naar een boekhandel stappen en e-boeken kopen om uit te lenen. Omdat auteurs hun commerciële belangen doorgaans overlaten aan hun uitgevers, betekent dit dat bibliotheken moeten

onderhandelen met uitgevers. En vervolgens moeten uitgevers onderhandelen met hun auteurs. Vaak beschikken uitgevers in de Lage Landen (nog) niet over de rechten om de digitale versie van een boek te laten uitlenen door bibliotheken. Dit is een van de redenen waarom het uitlenen van e-boeken nog experimenteel is, en waarom het aanbod beperkt is. Dat we van start gaan met een relatief beperkt en eenvoudig proefproject komt ook de bibliotheeksector goed uit: op deze wijze kunnen we de geraamde investeringen meer spreiden in de tijd. En door het experimenteel karakter van het project krijgen we meer ruimte om uit te maken waar nu eigenlijk de meerwaarde van de bibliotheek ten aanzien van e-boeken ligt.

“HET HEIKELE PUNT IS ECHTER DAT HET AANBOD ZEER BEPERKT IS EN IN IEDER GEVAL DAT NIET ELKE COMMERCIELE TITEL ZONDER MEER IN DE COLLECTIE VAN DE BIBLIOTHEEK KAN OPGENOMEN WORDEN.”

Het heikele punt voor de bibliotheken is echter dat het aanbod zeer beperkt is en in ieder geval dat niet elke commerciële titel zonder meer in de collectie van de bibliotheek kan opgenomen worden. Ofwel de auteur ofwel de uitgever kunnen weigeren om een titel te laten opnemen in het digitale uitleenmodel van de bibliotheken. Wij zijn voorstander van een recht op e-uitleen door bibliotheken, met uiteraard het nodige (financiële) respect voor auteur en hun uitgevers.

In de Angelsaksische en Scandinavische landen, Duitsland, Frankrijk zijn er nu al langer modellen ontwikkeld om commerciële e-boeken te laten uitleenen door bibliotheken. Op enkele varianten na werken ze allemaal volgens het model one copy/one use. Dit gebruiksmodel is ontstaan door te zoeken naar een evenwicht tussen enerzijds het potentieel kosteloos en ongebreideld kopiëren van digitale bestanden op het internet en anderzijds het belang van de rechthebbenden om een vergoeding voor hun literair werk te verkrijgen. Omdat helemaal niet duidelijk was wat een verdienmodel bij kosteloze digitale toegang kan zijn, greep men terug naar de kenmerken van het uitleenen in de fysieke wereld: de titels worden ter beschikking gesteld als exemplaren waar steeds maar één gebruiker tegelijkertijd

mee aan de slag kan. Het one copy/one use model is vandaag het overheersende in de e-uitleenpraktijken in de westerse wereld. Het is echter een model dat de meerwaarde van de digitale toegang ontkent en eigenlijk is het voor zowel bibliotheken als rechthebbenden een gewrongen model: een hoop geld, geld dat had kunnen vloeien naar rechthebbenden, vloeit naar een informatica die ervoor moet zorgen dat niet te veel mensen via de bibliotheek aan lectuur kunnen. Hoewel er niet zoiets bestaat als een 'digitaal exemplaar' waar maar één gebruiker tegelijkertijd aan kan, wordt het wel kunstmatig gecreëerd. Het comfort van digitale content, namelijk de gelijktijdige toegang en de immer beschikbaarheid, wordt niet gerealiseerd, wat haaks staat op de verwachtingen van het publiek.

In onze Lage Landen is echter zowel aan de zijde van uitgevers als aan de zijde van de organisaties die onderhandelen voor de bibliotheken geopteerd dit model niet te volgen en in te zetten op de digitale meerwaarde. Het verdienmodel dat daarmee samengaat is het model waarbij er betaald wordt per uitleening. Er wordt niet zozeer betaald om de titel in bezit te hebben (wat is immers nog 'bezit' als het gaat om digitale bestanden?); er wordt ook niet meer ingezet op een onderscheidende collectie (de grootste digitale 'bibliotheek' is immers Amazon.com of bij piratenwebsites). Dit model is ook levensvatbaar in tijden van drastische besparingen op collectiebudgetten.

Uitgevers bij ons zijn bovendien uitermate bezorgd dat een bibliothecair aanbod van digitale boeken 7/7 de voornaamste redenen voor eindgebruikers om te kopen zou wegnemen en dat de publieke opinie gesterkt wordt in de opvatting dat wat digitaal is, gratis moet zijn. Om beide redenen vragen (en sommige eisen) ze dat een digitale leenpropositie voor de eindgebruiker betalend is.

Volgens dit model is het uitleenen gestart in Nederland. Daar zullen op termijn tot 5000 titels aangeboden worden met verschillende gebruiksvoorwaarden afhankelijk van de leeftijd van het boek. Een e-boeken gebruiksrecht zal daar 20 euro kosten voor 18 uitleeningen. In mei starten we in Vlaanderen met een 400 titels van Vlaamse uitgevers (50/50 fictie en non-fictie) die kunnen geleend worden met een e-boekenkaart van 5 euro voor 3 uitleeningen. De e-boeken worden enkel aangeboden in een leestoepassing (app) voor tablets waardoor ze ook zonder internetconnectie gelezen kunnen

worden. Voor rechthebbenden houdt de leestoepassing een beveiliging in tegen onrechtmatig gebruik en kopiëren. Voor de eindgebruiker is het de makkelijkste manier van werken. Het dienstenmodel laat toe dat alle boeken steeds beschikbaar zijn. De gebruiker dient niet te reserveren of te wachten tot een andere lezer gedaan heeft met lezen. Om het vergoedingsregime hiervoor betaalbaar te houden, dient de gebruiker wel mee te betalen. Het succes van de uitleeningen kan zo de bibliotheek niet verarmen. 5 euro is een behoorlijke instapkost, maar toch niet onoverkomelijk. En er zijn geen reserverings- of maningskosten te regelen. Tot slot, binnen de muren van de bibliotheek staat de collectie volledig gratis ter beschikking zodat de bibliotheek haar taak om mensen boeken te laten verkennen en ontdekken op die wijze kan invullen.

“TWEEDERDE (214) VAN DE VLAAMSE OPENBARE BIBLIOTHEKEN HEBBEN INGESCHREVEN OP HET MODEL. SAMEN BEDIENEN ZE EEN WERKGEBIED VAN MEER DAN 5 MILJOEN INWONERS.”

Tweederde (214) van de Vlaamse openbare bibliotheken hebben ingeschreven op het model. Samen bedienen ze een werkgebied van meer dan 5 miljoen inwoners. Als de pilot in 2014 succesvol blijkt te zijn, zal er met de Vlaamse Overheid, met de bibliotheken en met de rechthebbenden gezocht worden naar een vertaling van de huidige voorwaarden naar een meer duurzaam model.

PRO

Jan Collet, Openbare Bibliotheek Kalmthout

“Mijn indruk is dat dit kan lukken als we er zelf in geloven en de schouders onder zetten.”

Begin mei gaat ‘E-boeken in de bib’ van start, eindelijk. Na jaren voorbereidingstijd kan Bibnet dit voor Vlaanderen belangrijke proefproject op de rails zetten. Achteraf gezien lijkt dit vanzelfsprekend, maar de realisatie — samen met de Vlaamse boekensector — ging niet zonder slag of stoot, en leek soms een processie van Echternach. Uiteenlopende belangen en ambities moesten op een lijn gebracht worden. En ook de bibliotheeksector spaarde soms niet met kritiek. Alleen al om dit tot een goed einde gebracht te hebben, verdient Bibnet een pluim.

Het startschot is gegeven en de bal gaat aan het rollen. Meer dan twee derde van de Vlaamse bibliotheken doet mee, waardoor potentieel meer dan vijf miljoen inwoners bereikt kunnen worden. Nu is het aan de deelnemende bibliotheken om er een succes van te maken. En de hamvraag is: gaat dat lukken? Deze vraag is niet onterecht als je ziet dat een gelijkaardige lancering — met veel meer middelen dan in Vlaanderen — onlangs in Nederland in een catastrofe is geëindigd (zie het artikel ‘Landelijke e-booksite is een drama’ van Jan de Waal op bibliotheekblad.nl).

Maar anders dan de Nederlandse collega’s heeft Bibnet van in het begin voor betrokkenheid van de sector en transparantie gekozen. De voorbije jaren zijn er voldoende bijeenkomsten geweest waarop enerzijds de sector wensen en bezwaren kon uiten en anderzijds Bibnet haar werkwijze kon toelichten en voor begrip en realisme kon pleiten. Tussen wens en werkelijkheid ligt een wereld van verschil, leerden we hieruit, zeker als het om de mogelijkheden en de beperkingen bij het uitlenen van e-boeken door bibliotheken gaat. Om een werkbaar compromis met de boekensector uit de brand te slepen, is Bibnet tot het uiterste gegaan. Nu is het aan ons om er lokaal een succes van te maken, het compromis toe te lichten en te verdedigen naar onze medewerkers, bestuurders en bezoekers.

Mijn indruk is dat dit kan lukken als we er zelf in geloven en de schouders onder zetten. Na toelichting en discussie vond het beheersorgaan van bibliotheek Kalmthout bijvoorbeeld het voorstel niet slecht en verdedigbaar. Het aanbod is interessant en divers, alle Vlaamse uitgeverijen doen in meer of mindere mate mee en men heeft begrip voor de technische uitwerking en het gekozen platform (tablets). Ook het kostenplaatje vormt geen hinderpaal, was het standpunt. Niet echt tegenkantingen gehoord, waarna onze bibliotheek groen licht kreeg om in te stappen in het proefproject. Kalmthout doet dus mee. Met enthousiaste medewerkers, die vol goesting terugkwamen van de startdagen van Bibnet waarop het project toegelicht werd.

En of we het later “een mijlpaal in de geschiedenis van het Vlaamse bibliotheekwezen” noemen (Paul Wouters) of verzeilen in een Digileenscenario (Jan Van Herreweghe), zoals sceptici vrezen? Dat is voer voor later. Misschien moeten we ons eerder laten inspireren door retailexpert Gino Van Ossel (Omni channel in retail. Het antwoord op e-commerce) die tips geeft hoe winkelketens zich kunnen aanpassen aan de nieuwe consument. Experimenteer, is alvast een belangrijke tip. “Leren op uw bek gaan en snel kunnen schakelen”, stelt de auteur. ‘E-boeken in de bib’ past hiermee als doe-spoor in het transitie- en groeitraject Bib2020, dat voor een omslag in de bibliotheeksector moet dienen.

CONTRA

Johan Vandendriessche, Openbare Bibliotheek Zwalm

“De introductie van e-boeken in de bibliotheek, zoals dit nu op tafel ligt, is een doodgeboren beestje.”

Een verdorven geest zou kunnen denken dat er snel een overeenkomst met de uitgeverwereld werd bedongen om ‘toch maar iets te doen’, aangezien iedereen het er roerend over eens is dat de bibliotheek ‘op een kantelpunt’ staat, dat ze de trein van de nieuwe media niet mag missen en dat ze haar rol in deze moet spelen. Volledig akkoord, maar dan moet de bib die rol ook volledig kunnen vervullen. En dat is met het huidige aanbod niet het geval. Voelt de sector dat ook zelf niet aan? Neem eens een kijkje op de site van LOCUS: op de thuispagina geen woord over e-boeken, en je zou toch denken dat de lancering van zoiets als het aanbieden van digitale boeken met veel fanfare zou gepaard gaan. Niets daarvan, de lanceerdatum is zelfs uitgesteld, blijkbaar is er nog een probleempje met Apple ... Is dit dan niet voldoende doordacht geweest? Je vindt wat dieper in de site wel een tekst over het waarom van e-boeken in de bib, met verwijzingen naar de rol van de bib als “wegwijzer”, “belangrijke gidsrol”, “nieuwe aanbod”, “kwalitatieve selectie” en “nieuw publiek”, maar dan glijdt de tekst af naar “proeven van digitaal lezen”, “binnen de bib gratis en onbeperkt”, maar “Om ze thuis te lezen wordt een drempel ingevoerd”. Excuse me? Dat is volgens mij geen aanbod, maar een proefbordje. Een nieuw publiek lokken? Misschien een enkeling die het eens wil proberen, maar wie reeds e-leest, wat kan die aan met een aanbod van, wat, 415, sorry 418, titels?

Is dat de fout van LOCUS, waarschijnlijk niet? De uitgeverwereld is zeer achterdochtig en weigerachtig om die digitale content vrij te geven, de angst om de greep te verliezen (waarschijnlijk zit de ervaring van muziek op het net daar voor iets tussen) is te groot. Wie leest e-boeken? Mensen die het handig vinden (vooral op reis) om een — groot — aanbod op een klein toestel mee te kunnen nemen. E-lezers van het eerste uur hebben een e-reader (schermje met e-Ink, ‘soft on the eyes’, garantie voor urenlang leesgemak), boeken kunnen ze downloaden in epub-formaat. Het aanbod van de bibliotheken kan je alleen lezen via een app op een tablet.

En dan de prijs... Een ingewikkelde constructie (een “module ... in aanvang zo eenvoudig mogelijk gehouden” — wordt dit later dan nog moeilijker? — geen koppeling met het plaatselijke uitleensysteem — én een ticketsysteem) wordt dan nog eens afgetopt met een prijskaartje voor de lener en de bib mag deze kost niet zelf op zich nemen (kan ik hier met mijn ogen rollen?). Wat het de bibliotheek zal kosten, hangt af van het aantal instappers ... Trek daar maar eens mee naar je bestuur. Jarenlang de gebruiker ‘lokken’ met een gratis aanbod, en als je iets nieuws aanbiedt, ‘laat proeven’, moet die meteen in de geldbuidel tasten. Ik weet wel, er wordt overal gedacht om het gratis-verhaal te ondermijnen, maar bij de lancering geld vragen, wringt toch een beetje.

Begrijp me niet verkeerd: we moeten met de bibliotheek ‘mee’ zijn, maar alleen maar mee zijn, is m.i. niet voldoende. Op termijn zal en moet de bib meer zijn dan alleen maar een proefcentrum, we moeten verdorie e-boeken naast onze gedrukte materialen als volwaardig medium kunnen aanbieden, zodat de lezer geen keuze moet maken en gewoon kan ‘meenemen’ wat hij wil.

Kunnen wij de uitgeverwereld echt niet duidelijker overtuigen, na al die decennia van fysiek uitlenen, dat de bibliotheek ook voor hen een meerwaarde is? Wat hebben de bibliotheken al niet uitgegeven, m.a.w. geld in hun laatje gebracht, door al die miljoenen aankopen van fysieke boeken? Ik kan als individuele koper van boeken bij Barnes & Noble mijn boeken uitlenen aan vrienden, waarom kan een bibliotheek in Vlaanderen dat dan niet? Is die technische drempel zo hoog en onbetrouwbaar?

Begrijp me niet verkeerd: onze bibliotheek zal ook e-boeken aanbieden, zal mee zijn, en begrijpt ook ten volle het belang van deze evolutie. Maar nu nog niet, niet onder deze vorm.

Een stand van zaken uit Nederland

Raymond Sniijders, Hogeschool Windesheim

Toen ik in 2007 mijn eerste e-reader, de iLiad, aanschafte zag ik de toekomst helder voor me. Niet alleen kon ik nu volop e-boeken gaan aanschaffen, ook voor de Nederlandse bibliotheken zou het kansen gaan bieden. De e-readers waren er en dus kon het niet lang meer duren of er zouden voldoende e-boeken moeten zijn om als lezer te kunnen profiteren van een collectie e-boeken die je gewoon kon lenen.

Het liep toch anders uiteindelijk. Nederlandse uitgevers bleken voorzichtig te zijn met hun titels als e-boek op de markt te brengen. De discussies gingen over verdienmodellen, prijzen en vooral beveiliging van e-boeken. In de eerste jaren werden er weinig Nederlandstalige titels uitgebracht, waren ze beveiligd met strenge DRM en werden ze verkocht voor prijzen die niet ver onder die van de fysieke boeken lagen. Pas vanaf 2011 wordt de verkoop van e-boeken (mee) geteld in de verkoopcijfers van boeken in Nederland en is te zien dat het aandeel ervan ook eindelijk begint te stijgen. In 2011 werden 0,55 miljoen e-boeken verkocht. Het jaar daarop waren dat er 1,2 miljoen en in 2013 1,95 miljoen. De bijna 2 miljoen e-boeken – inmiddels grotendeels ontdaan van Adobe DRM en nu voorzien van watermerkbeveiliging – waren daarmee goed voor 4,6 procent van de totale afzet van vorig jaar.

Nu vinden uitgevers de verkoop het interessantst maar is het voor bibliotheken belangrijker dat alle titels wel als e-boeken verkrijgbaar zijn. Nederlandse uitgevers brengen nauwelijks oudere titels digitaal uit en lijken zich te beperken tot de nieuwe titels. Hierdoor is het langzaam gegaan in Nederland met de groei van het aanbod. Het CB rapporteerde begin januari 2014 dat er ruim 28.000 e-boektitels beschikbaar waren terwijl er 80.000 titels in fysieke vorm leverbaar zijn.

De afgelopen jaren werd er geëxperimenteerd met diverse e-boekdiensten bij de Nederlandse openbare bibliotheken. Achter de schermen werd onderhandeld met uitgevers om tot een uitleenmodel met passende vergoedingen te komen en om een zo breed mogelijk aanbod van titels binnen te halen. Ondertussen werden klassieke Nederlandstalige e-boeken – inmiddels niet meer beschermd door het auteursrecht – als apps

aangeboden, volgde een samenwerking met Public Library Online waarbij 300 titels als streaming e-boek beschikbaar kwamen en werd een pilot in de eerste helft van 2013 gedaan met streaming e-boeken op een eigen platform. Deze 'Lees Meer'-campagne testte o.a. de interesse van leden en niet-leden om ca. 90 Nederlandstalige e-boeken (alleen) via een internetbrowser te lezen.

Na deze pilot volgde de aankondiging van twee e-boekdiensten. Als eerste begonnen de bibliotheken in de zomer van 2013 met de VakantieBieb-app. Elke schoolvakantie worden tientallen e-boeken via de VakantieBieb-app gedurende enkele weken aangeboden. En voor januari 2014 werd het nieuwe e-boekplatform aangekondigd dat in eerste instantie 5000 titels uitleenbaar zou moeten gaan maken. Dit platform werd eind januari 2014 ook daadwerkelijk gelanceerd en zijn er inmiddels duizenden titels als streaming e-boek beschikbaar, kunnen ze in een browser of in de Bibliotheek-app gelezen worden en is ca. 20 procent ook te downloaden voor gebruik op één van de ruim 1 miljoen e-readers die in Nederland verkocht zijn.

De eerste maanden kunnen alle bibliotheekleden zonder meerkost gebruik maken van deze nieuwe dienst, waarbij er maximaal vijf e-boeken tegelijk geleend kunnen worden die op een persoonlijke boekenplank bewaard worden. Tussentijds inleveren is echter niet mogelijk dus heb je vijf e-boeken geleend, dan zul je moeten wachten tot de uitleentermijn van drie weken verstreken is en de geleende e-boeken weer verdwenen zijn. Op die manier houden de bibliotheken ook de leenvergoedingen binnen de perken die ze per uitlening aan de auteur of uitgever betalen.

“5000 TITELS KLINT ALS VEEL MAAR HET GAAT OM SLECHTS EEN KLEIN DEEL VAN DE LEVERBARE 28.000 TITELS.”

Het is zonder twijfel een mooie dienst om duizenden e-boektitels onbeperkt uit te kunnen lenen en die vervolgens online, via de Bibliotheek-app en (deels) op een e-reader gelezen kunnen worden. Toch is het moeilijk om niet naar de beperkingen te kijken want de dienst voorziet niet

per se in de vraag van bibliotheekleden. 5000 titels klinkt als veel maar het gaat om slechts een klein deel van de leverbare 28.000 titels. Het kleine deel waar uitgevers zonder bezwaren afspraken over wilden maken en dat zijn bijna per definitie oudere en minder goed verkopende titels. De goed lopende populaire titels ontbreken in het aanbod. Dit is extra problematisch gezien het voornemen van de bibliotheken om dat huidige aanbod van 5000 titels te gaan splitsen in twee groepen. Eén groep met alle titels die tot en met drie jaar oud zijn en een groep met de titels die ouder dan drie jaar zijn. De eerste groep met recentere titels dient als pluspakket bestempeld te worden en leden zullen alleen nog maar toegang krijgen met bijbetaling. 20 euro voor het lenen van 18 titels.

Maar wie wil extra gaan betalen voor een pluspakket als daar niet de echt actuele titels en bestsellers in zitten? De Stichting BNL heeft in elk geval recentelijk besloten de introductie van dit pluspakket tot nader order uit te stellen.

Laatst pakte ik mijn oude iLiad uit de kast en dacht terug aan de verwachtingen van toen. Ook al is het nu zeven jaar later, ik kwam tot de conclusie dat we nog steeds maar aan het begin staan van de ontwikkelingen rondom e-boeken. De e-boekencampagne van EBLIDA is ook in Nederland nog steeds hard nodig. ■■